

سلمان حبیبی^۱

فلسفه سیاست

نوروزی، محمدجواد، قم، مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی

امام خمینی رحمته‌الله، چ هشتم، ۱۳۸۱ش، ۲۱۲ صفحه، وزیری.

این کتاب در پی تبیین و توضیح اصول و مسائلی است که به باور مؤلف حکومت اسلامی، بر مبنای آنها استوار می‌باشد. کتاب در سه بخش تنظیم شده است: بخش نخست به نام «مفاهیم و کلیات»، ابتدا به تبیین فلسفه‌ی سیاسی، مفهوم سیاست، فلسفه‌ی سیاست و علم سیاست می‌پردازد. سپس سیاست در سه مقوله‌ی سیاست شیطانی، سیاست حیوانی و سیاست اسلامی طبقه‌بندی می‌شود.

سیاست شیطانی: این نوع سیاست، اشاره به بعد منفی در چگونگی اداره‌ی جامعه دارد که در آن، خدعه، دروغ و استفاده از هر وسیله‌ای برای دستیابی به هدف مجاز بر شمرده می‌شود. **سیاست حیوانی:** در این نوع سیاست، حاکم برای تحقق نیازهای صرفاً مادی جامعه اقدام می‌کند و از کاربرد خدعه و امور شیطانی پرهیز می‌نماید.

سیاست اسلامی: در این نوع سیاست، به ابعاد مادی و معنوی انسان توجه شده است و حاکم اسلامی، برای شکوفایی هر دو بعد از حیات انسانی می‌کوشد. در ادامه‌ی این بخش، معنای سیاست از نظر اندیشمندان مغرب‌زمین در گذشته و همچنین در فرهنگ جدید دنیای مدرن و به ویژه تأثیرپذیری اندیشه‌های سیاسی غرب از آرای «هابز» مطرح می‌شود. همچنین برخی از عوامل ضرورت فلسفه‌ی سیاسی و روش‌شناسی در فلسفه‌ی سیاست، دین و سیاست مورد بحث قرار می‌گیرد. افزون بر آن، به مفهوم سکولاریسم به انگیزه‌ی ترویج و مبانی و لوازم سکولاریسم اشاره می‌شود. مؤلف برای سکولاریسم دو انگیزه بیان می‌کند: یکی انگیزه‌ی خیرخواهانه بود که برخی دین‌داران، با هدف حفظ قداست دین ارائه کردند و دیگری انگیزه‌های مغرضانه بود و کسانی مطرح نمودند که دین را مانع رسیدن به منافع و مطامع خود می‌دانند. در پایان، ضمن تبیین بنیادهای فکری سکولاریسم، سکولاریسم و جهان اسلام، به ویژه روند سکولاریسم در ایران و در سه مرحله‌ی تکوین و شکل‌گیری سکولاریسم، عصر حاکمیت سکولاریسم در ایران و

۱. دانش‌آموخته‌ی حوزه‌ی علمیه‌ی قم، پژوهشگر و کتاب‌شناس.

افول سکولاریسم در ایران و... مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بخش دوم، با عنوان «دولت و حکومت»، ابتدا، با اشاره به ضرورت حکومت، مفهوم حکومت، سابقه و تطور حکومت در اسلام، دلایل ضرورت وجود حکومت از منظر آیات، روایات و عقل و نیز منشأ حاکمیت در اسلام و تاریخ معاصر و همچنین مفهوم دولت، جایگاه قانون و نهادهای حکومتی، انواع حکومت تبیین می‌گردد. در ادامه، «مشروعیت و حکومت»، به مفهوم مشروعیت، ملاک مشروعیت (ارزش‌های اخلاقی، قرارداد اجتماعی و مشروعیت الهی) و نیز مشروعیت در اسلام، نقش مردم در حکومت اسلامی و مشروعیت و توسعه و نیز دموکراسی اختصاص دارد. در بخش پایانی، کتاب مباحث مربوط به ولایت فقیه به صورت گسترده مطرح شده است که بحث از امامت و رهبری در اسلام، ادله‌ی ولایت فقیه، شرایط و حدود اختیارات ولی فقیه، اهداف حکومت اسلامی همچون اقامه‌ی قسط و عدل، تعلیم و تربیت، برپایی حق و بزرگ‌داشت ارزش‌ها، حفظ منافع جامعه‌ی اسلامی و دفع متجاوزان به آن، رهایی از قید و بند طاغوت‌ها و مستکبران و ایجاد محیطی مساعد برای رشد فضایل و تحقق بندگی، شرایط ولی فقیه، (فقاہت، عدالت و تقوا، کفایت و کاردانی)، اختیارات ولی فقیه، مجمع تشخیص مصلحت نظام و ولایت مطلقه‌ی فقیه، ولایت مطلقه‌ی فقیه و حکومت مطلقه از آن مباحث است.

حقوق و سیاست در قرآن (معارف قرآن ۹)

مصباح یزدی، محمد تقی، قم، مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته، ۱۳۸۴ش، ۳۰۳ صفحه، وزیری.

این کتاب نهمین بخش از مجموعه کتب معارف قرآن حضرت آیت‌الله مصباح یزدی است که زنده یاد «شهید حجت‌الاسلام و المسلمین محمد شهبازی» تدوین و نگارش شده و پس از بیان مقدمه‌ای در باب مفهوم حق و برخی مفاهیم مرتبط با آن، در هفت فصل به طرح دیدگاه‌های اسلام در باره حقوق و سیاست پرداخته است.

فصل نخست، با عنوان «خاستگاه حق»، مشتمل بر مباحث ذیل می‌باشد:

خاستگاه حق و هدف حقوقی جامعه از دیدگاه اسلام: در این مبحث ثابت می‌شود که به نظر اسلام، خاستگاه حق، سلسله امور حقیقی می‌باشد که از سویی، با مبدأ و از سوی دیگر، با

معاد در ارتباط‌اند و هدف حقوقی جامعه نیز تأمین مصالح اجتماعی انسان‌هاست؛ با این حال، این هدف به نوبه‌ی خود هدف متوسط و وسیله‌ای به‌شمار می‌رود برای نیل به هدف نهایی اخلاق که استکمال نفس انسان و تقرب او به درگاه الهی می‌باشد.

خاستگاه حق از دیدگاه مکاتب غیر الهی: از این منظر، خاستگاه حق عبارت است از کار و تلاش فردی. این دیدگاه، کانون انتقاداتی جدی واقع شده است. همچنین ضرورت وجود حقوق و قواعد حقوقی در جامعه، قوای سه‌گانه، حقوق اساسی و اقسام حقوق، منابع حقوق در اسلام، مبانی حقوق یا ملاک‌های احکام حقوقی، از دیگر بحث‌های مطرح شده در این فصل‌اند.

فصل دوم، از اعتبار و ارزش قانون بحث می‌کند و عناوین زیر را دربر دارد:

منشأ اعتبار و ارزش قانون: دو دیدگاه افراطی و تفریطی در این باره مورد نقد قرار می‌گیرد و پس از آن، دیدگاهی معتدل ارائه می‌شود.

خاستگاه اعتبار و مشروعیت قانون: نظریه‌ی قرارداد اجتماعی و آرای مردم و نظریه‌ی حقوق طبیعی یا عقلی ارزیابی و ایرادهای هر یک از این دو نظریه بیان می‌گردد و آن‌گاه نظریه‌ی قرآنی تبیین می‌شود.

فصل سوم، از قانون و قانون‌گذاری از دیدگاه قرآن سخن می‌گوید. جامعیت و فراگیری اسلام، تلازم ربوبیت تشریحی با ربوبیت تکوینی و دلیل معتبر بودن احکام و قوانین الهی، در این فصل بررسی می‌گردد. همچنین به چند شبهه در اعتبار قوانین الهی پاسخ داده می‌شود. پس از آن، درباره‌ی زندگی اجتماعی و هدف از آن و راه تحقق این هدف بحث می‌شود.

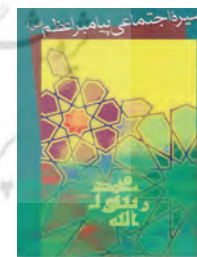
فصل چهارم، در ادامه‌ی بحث قانون و قانون‌گذاری از دیدگاه قرآن، بحث‌هایی درباره‌ی ملاک قانون‌گذاری خداوند، لزوم وضع مقررات و احکام از جانب مقامی برتر از انسان، تقسیم احکام به دایمی و غیردایمی، شرایط قانون‌گذار (مجلس شورا یا مشاوران حاکم) در عصر غیبت، به تفصیل مطرح شده، در پایان، نه دلیل برای اثبات لزوم الهی بودن قانون مورد بررسی قرار می‌گیرد و دلیل نهم، دلیل قطعی و نهایی شناخته می‌شود.

فصل پنجم، درباره‌ی حکومت، مشتمل است بر مطالبی تحت عناوین نیاز جامعه به حکومت، وظایف حکومت، امتیاز جامعه‌ی الهی، ضرورت حکومت از دیدگاه اسلام، شرایط حاکم و زمامدار در قرآن و نقد نظریه‌ی بی‌نیازی به حکومت. در ادامه، انواع حکومت مطرح می‌شود که عبارت‌اند از: ۱. حکومت زورمداری (دیکتاتوری)؛ ۲. حکومت مستقیم همه‌ی مردم؛ ۳. دموکراسی جدید

(حکومت نمایندگان اکثریت)؛ ۴. حکومت اسلامی. سرانجام سه نوع نخست مورد ارزیابی قرار گرفته، ایرادهایشان بیان می‌گردد و بحث درباره‌ی ارزیابی حکومت اسلامی و مقایسه‌ی آن با انواع دیگر حکومت به فصل بعد موکول می‌شود.

فصل ششم، به نوع چهارم حکومت، یعنی حکومت اسلامی، می‌پردازد، این نوع، بهترین شکل حکومت تلقی می‌گردد. سپس نحوه‌ی حکومت اسلام در عصر غیبت تبیین شده، ضمن آن استاد طرحی نو در زمینه‌ی تعیین حاکم و دیگر مسئولان حکومت پیشنهاد می‌کند که در نتیجه اجرای آن، آحاد مردم تنها در حیطه‌ی تخصص و آگاهی و شناخت خود رأی خواهند داد. در خاتمه‌ی بیان این طرح، پانزده وجه امتیاز برای آن بر شمرده می‌شود. تمرکز یا تجزیه‌ی قدرت، بحث مهم دیگری است که در این فصل مطرح می‌شود. در این بحث، ابتدا ادله‌ی طرفداران تجزیه قدرت و نیز ادله‌ی طرفداران تمرکز قدرت مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد و سپس دیدگاه اسلام درباره‌ی تمرکز یا تجزیه‌ی قدرت بیان می‌گردد. سپس به مناسبت همین بحث، راه‌های پیش‌گیری از سوءاستفاده مسئولان و چگونگی نظارت بر اعمال رهبری تشریح می‌شود. بحث از مراحل تصویب قانون و نیز بحث وحدت یا تعدد حکومت‌های اسلامی، از دیگر مباحث این فصل است.

فصل هفتم، موضوع شورا و بیعت را می‌پژوهد و از شورا و مردم‌سالاری، جایگاه شورا در نظام سیاسی اسلام، فواید مشورت پیامبر ﷺ، با وجود مقام عصمت در ایشان و نیز از بیعت و اهداف آن بحث می‌کند.

سیره اجتماعی پیامبر اعظم ﷺ

مؤسسه‌ی فرهنگی قدر ولایت (تدوین و تنظیم)، تهران،

مؤسسه‌ی فرهنگی قدر ولایت، چ اول، ۱۳۸۷ش، ۲۷۶ صفحه، رقعی

خداوند پس از آفرینش انسان‌ها، راه سعادت را به وسیله‌ی پیامبران به آنان آموخت. پیامبران بر اثر ارتباط با مبدأ و آشنایی با حقایق و واقعیت‌های جهان هستی، آنچه لازمه‌ی ترقی و تکامل فرد و اجتماع بوده است، در دسترس مردم قرار داده و منشأ تحولات بزرگ در تاریخ حیات اجتماعی انسان‌ها بوده‌اند. حضرت محمد ﷺ آخرین پیامبر الهی هستند که برای هدایت مردم فرستاده شدند. آن حضرت کامل‌ترین انسان بودند و بنابراین، شناخت

هرچه بیش‌تر ایشان از جنبه‌های مختلف، برای پیروی کردن از دستوراتشان، ضروری به شمار می‌رود. نگارنده در کتاب حاضر، به بررسی سیره‌ی اجتماعی پیامبر اکرم ﷺ پرداخته و برخی ویژگی‌های ایشان را در ابعاد گوناگون بیان کرده است. وی، ابتدا، با اشاره به نام‌های مبارک پیامبر ﷺ، مانند احمد (ستوده)، محمد (ستوده‌تر)، الماحی (به این معناست که خداوند متعال به واسطه‌ی پیامبر اعظم ﷺ گناهان را محو می‌کند)، العاقب والحاشر (به این معنا که خداوند متعال مردم را به دنبال پیامبر اعظم ﷺ محشور می‌گرداند)، پس، عبدالله و مشهورترین القاب و کنیه‌های آن حضرت همچون مصطفی، خاتم‌النبین و ابوالقاسم و فرزندان پیامبر اعظم ﷺ پرداخته است در ادامه نیز برخی ویژگی‌های ایشان از جمله رفق و مدارا، تکریم، کمک به مظلومان، مساوات، اقسام مساوات در سیره‌ی پیامبر ﷺ مانند مساوات اجتماعی، مساوات در برابر قانون، مساوات در تقسیم بیت‌المال، مساوات در مالیات‌های اسلامی، مساوات در تحصیل علم، مساوات در تصدی شغل‌ها و انجام مسئولیت‌ها را بر شمرده است. در بخش دیگری از کتاب، به تبیین عدالت‌ورزی، اخوت، پیمان اخوت، حقوق اخوت ایمانی، اهمیت شناخت حقوق مؤمنان بر یکدیگر و ادای آن، وظایف مؤمنان نسبت به یکدیگر و نیز عوامل دوستی، محبت، مسئولیت و پیوستگی برادران دینی و عوامل کینه، دشمنی، پراکندگی و گسستگی، تعاون، اهتمام به مستضعفان و مقابله با مستکبران پرداخته است. در پایان مباحثی از قبیل: اهمیت و ضرورت شورا، شیوه‌ی عمل پیامبر ﷺ و اوصیای ایشان، با چه کسانی باید مشورت کرد؟ با چه کسانی نباید مشورت نمود و نیز وظیفه‌ی مشورت‌کننده بررسی شده است.

تکامل اجتماعی انسان به ضمیمه‌ی هدف زندگی، الهامی از

شیخ الطائفه، مزایا و خدمات مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی ۱

مطهری، مرتضی، تهران، انتشارات صدرا، چ دوازدهم، ۱۳۷۷ش، ۲۱۱ صفحه، رقعی.

مجموعه سخنرانی‌هایی از استاد شهید مرتضی مطهری رحمته‌الله‌علیه می‌باشد که در چهار بخش تنظیم و ارائه گردیده است.

در بخش نخست، با نام تکامل اجتماعی انسان، نخست مفهوم تکامل و تکامل اجتماعی انسان در گذشته مورد بحث واقع گشته و ضمن بررسی مفهوم تکامل، بداء و ارتباط آن با سرنوشت و تکامل اجتماعی انسان توضیح داده شده است. آن گاه روابط انسان‌ها با یکدیگر، با توجه به پیشرفت وسائل ارتباط جمعی، رابطه‌ی انسان‌ها با خویشتن و نقش انبیای الهی در تکامل تاریخ و تکامل اجتماعی انسان‌ها تبیین می‌گردد. سپس چشم‌اندازی از آینده‌ی بشر از دیدگاه‌های مختلف مطرح گردیده به سرشت بشر و ناامیدی از آن و همچنین دیدگاه‌های مارکسیسم، اگزیستانسیالیسم و اسلام در باره‌ی آینده‌ی بشر و تکامل تدریجی تاریخی و اجتماعی او منعکس شده است.

در بخش دوم این نوشتار، هدف زندگی و خلقت بیان گشته و فلسفه‌ی بعثت انبیا و اموری مانند سعادت انسان، شناخت خداوند و تأمین عدالت اجتماعی عنوان شده است. در همین زمینه‌ی نویسنده به ریشه‌های اخلاق فردی و اجتماعی در زندگی انسان اشاره نموده و دیدگاه‌های برخی از فلاسفه‌ی غرب مانند «برتراند راسل» را در باره‌ی منافع فردی انسان و در نظر نگرفتن نیازها و منافع معنوی و ارزش‌هایی مانند اعتقاد به خدا را مورد نقادی قرار می‌دهد. در ادامه، نویسنده به ارتباط جهان‌بینی با ایدئولوژی پرداخته و توحید را پایه‌ی اصلی جهان‌بینی دانسته و دیدگاه‌های مکاتب غربی را درباره‌ی جهان‌بینی و ایدئولوژی نقد نموده است. رابطه‌ی کمال انسان با ایمان و بررسی نظریه‌های مختلف اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان در این زمینه، از مباحث پایانی این بخش می‌باشد.

در بخش سوم با نام الهامی از شیخ الطائفه به فقاہت و اجتهاد در اسلام پرداخته شده و منابع اجتهاد از منظر فریقین، قیاس و جایگاه آن در استنباط حکم شرعی، اجتهاد در عصر ائمه^{علیهم‌السلام}، دیدگاه‌های مستشرقان در باره‌ی سیر اجتهاد و نقش آن و شخصیت اجتماعی و علمی شیخ طوسی مورد بحث واقع شده است.

در بخش چهارم و پایانی این کتاب، خدماتی را که آیت‌الله سیدحسین طباطبایی بروجردی^{مد ظله العالی} از نظر فقهی به جامعه‌ی اسلامی عصر خویش ارائه کرده‌اند مانند ایجاد روش فقهی بدیع و جامع، تلاش برای وحدت فرقه‌های شیعه و اهل سنت، گسترش اسلام در خارج کشور، ایجاد نظم در حوزه‌های علمیه و نزدیک کردن علمای دانشگاه با حوزه (همکاری دانش و دین) تشریح شده است.

پایان نامه شناسی

ویژه‌ی تربیت اجتماعی سیاسی